

Lunds universitet

Institutionen för kommunikation och medier

Retorik B, Uppsats 7,5 hp

Ambjörn Wretström

I grunden god – kan du tro på det?

En narrativ analys av Rutger Bregmans sätt att övertyga

Examinator: Mika Hietanen

VT 2023

Innehållsförteckning

1. INLEDNING.....	1
1.1 Sammanfattning av analysobjektet.....	1
1.2 Tidigare forskning.....	3
1.3 Syfte.....	3
1.4 Teori och metod.....	4
1.4.1 <i>Narratologisk analysmetod</i>	4
1.4.2 <i>Fantasitemaanalysmetod</i>	6
1.4.3 <i>Tillvägagångssätt</i>	6
1.5 Material.....	7
2. ANALYS.....	8
2.1 Situation.....	8
2.1.1 <i>Villkor och berättare</i>	8
2.1.2 <i>Problem</i>	8
2.1.3 <i>Publik</i>	8
2.2 Modus.....	8
2.2.1 <i>Social ram</i>	8
2.2.2 <i>Kunskapsmässig synvinkel</i>	8
2.2.3 <i>Språklig röst</i>	8
2.3 Process.....	9
2.3.1 <i>Exordium</i>	9
2.3.2 <i>Orientering</i>	9
2.3.3 <i>Förveckling</i>	9
2.3.4 <i>Upplösning</i>	9
2.3.5 <i>Utvärdering</i>	10
2.3.6 <i>Avslutning</i>	10
2.3.7 <i>Spatialitet</i>	10
2.4 Struktur.....	10
2.5 Metanarrativ och fantasitemaanalys.....	11
2.5.1 <i>Fantasitemaanalys</i>	11
2.5.2 <i>Chaining</i>	12
2.5.3 <i>Fantasytyp</i>	13

2.5.4 <i>Retorisk vision</i>	13
2.6 Värdering.....	13
2.6.1 <i>Estetik</i>	14
2.6.2 <i>Strategi</i>	14
3. SLUTSATS OCH DISKUSSION.....	15

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

1. Inledning

Är människan i grunden ond? De flesta tänker kanske inte ens på detta. Gjorde de det skulle de flesta nog svara ”ja” och ge en lång motivering till den slutsatsen. Krig. Miljöförstöring. Brottslighet. Dessa syns på nyheterna hela tiden. De sittande makthavarna verkar för feiga, eller för lata, eller för egoistiska för att lösa problemen. I stället röstar fler och fler människor på extremister, på rasister och på homofober. Även i fiktion där de goda besegrar de onda omtalas ofta människan som girig, självisk eller till och med mordisk. Titta bara på styvmödrar i gamla folksagor. Med detta sagt är det inte konstigt att många skulle säga att människan är i grunden ond.

Men den nederländske historikern Rutger Bregman håller inte med. Hans svar på frågan är ”nej, människan är i grunden god”. Han har dessutom hittat historiska, biologiska, psykologiska, antropologiska och arkeologiska belägg för att vi är goda – i alla fall de flesta av oss, i grunden. Dessa belägg presenterar Bregman i sin fackbok *I grunden god: En optimistisk historia om människans natur*.

Den här analysen kommer handla om två saker i ovanstående motsättning som förefaller unika. Den ena är proportionerna, de som säger att människan är ond är i en omfattande majoritet. Dessutom är de olika människor med otroligt många olika åsikter och världssyner i övrigt. Att säga emot denna grupp, och deras världsbild, är knappast en lätt sak. Därmed är den retoriska situationen förhållandevis komplicerad för Bregmans och minoritetens del. Den andra är att Bregman använder vetenskaplig forskning som bevis för sin tes. Ändå är han i minoritet och tesen anses inte vara allmän sanning. Vetenskapen verkar därmed inte ensam kunna övertyga om denna tes. Den behöver retorisk hjälp.

1.1 Sammanfattning av analysobjektet

Jag ska begränsa analysen till första kapitlet av *I grunden god*. Det inleder Bregman med en klimax där han säger sig presentera en ”radikal idé”, en som makthavare fasar för men som vetenskapen underbygger – ”människan är i grunden god”.

Därefter låter Bregman socialpsykologiprofessorn Tom Postmes vittna och intyga att människor ofta betar sig osjälviskt i nödsituationer men att de flesta människor inte vet det. Postmes har i många år testet sina studenters vetskap i frågan och uppskattar att de flesta tror att nödställda människor ska vara själviska. Bregman går vidare med ett eget exempel, orkanen Katrina som drabbade New Orleans 2005. Medierna ska då ha rapporterat

om ökad brottslighet men i efterhand, konstaterar Bregman, visade sig det vara felaktigt. Bregman skriver om ”fernissa-teorin” – att civilisationen är bara ett tunt lager fernissa som döljer mänsklighetens dåliga sidor, ett lager fernissa som alltför lätt kan spricka. Men så är det inte, menar Bregman.

Bregman fortsätter med en händelse i Belgien 1999 då nio pojkar blev sjuka och orsaken spårades till coca-colan de druckit tidigare. Företaget kallade då genast tillbaka sina varor för att hitta felet. Samtidigt blev fler och fler coladrickande barn riktigt sjuka. Men några dagar senare visade coca-colas toxikologirapport att det var inget fel på colan. Dessutom visade sig de sjuka barnens provsvar vara negativa. Bregman förklarar detta med *noceboeffekten*. Närmare bestämt: barnen *trodde* de var sjuka och därmed *blev* de sjuka, vilket de belgiska läkarna också kom fram till.

Bregmans poäng med denna anekdot är att vår negativa människosyn också handlar om *noceboeffekten*. Han förtydligar sedan sin tes med att han inte hävdar att vi är änglar utan har både goda och onda sidor, men att vi i naturliga tillstånd har en stark preferens för vår goda sida. Därmed menar han att en positiv människosyn är realistisk, särskilt om vi börjar tro på den.

Vidare skriver Bregman om hur utbredd vår negativa människosyn är. Människor har varit skeptiska när han presenterat sin bokidé för dem. Han lyfter fram en undersökning som visar att många är cyniska gentemot andra människor även om de gör till synes goda gärningar. Han började undra varifrån denna utbredda cynism kommer och hans slutsats blev ”nyheterna”. Han lyfter fram forskning som visar på att nyheterna kan vara skadliga för människors mentala hälsa, samt att de kan ge ett felaktigt intryck av omvärlden. Som exempel lyfts en studie fram om flygplansolyckor i medier. Flygolyckorna minskade mellan 1991 och 2015 men de som förekom fick större uppmärksamhet. Därav blev människor mer flygrädda trots att risken för olycka, som sagt, minskat.

Efter att ha lyft fram mer forskning om människors beteenden och *noceboeffekten* fortsätter Bregman med hur människosynen sett ut historiskt. Han lyfter fram flera stora tänkare som alla hävdade att människan är ond. Det är först på senare år, berättar Bregman, som flera olika discipliners forskare börjat inse att den negativa människosynen inte stämmer.

Kapitlet avslutas med att Bregman lyfter fram tre problem man personligen får om man propagerar för en positiv människosyn. Trots det hoppas han att hans bok ska leda till förändring.

1.2 Tidigare forskning

Någonting som verkar vara särskilt övertygande är narrativ. Robert C. Rowland konstaterar att folk uppmärksammar och älskar narrativ mer än de uppmärksammar mer faktaorienterad rapportering. Han intygar att forskningen visat att narrativ är universella och har varit det i alla tider.¹ Giambattista Vico (1668–1774) var inne på detta redan under Upplysningen. I sin bok *Scienza Nuova* hävdade han att narrativ var avgörande för civilisationens födelse. Enligt Vico var det inte logik utan myter som gjorde omvärlden förståelig för de första människorna och att det var fantasin som gav upphov till mänskligt tänkande.² Även Yuval Noah Harari är inne på detta. I diskussion med Bregman själv lyfter Harari fram människans berättelseförmåga som orsaken till att vi blev framgångsrikare än alla andra arter. Vi kan övertygas att tro på samma berättelse, även en som inte är sann, hävdar Harari. Enligt honom är detta vad som får miljarder människor att enas och jobba tillsammans.³

Nu är inte Bregmans bok någon skönlitteratur. Den är en fackbok som lyfter fram flera olika exempel av forskning. Dock skriver Lennart Hellspång om en berättelseform som passar vetenskapens förmedling av allmängiltiga fakta: *diskursen*.⁴ Därför kan det vara lämpligt att överväga narrativet som ett potentiellt övertygelsemedel i Bregmas bok.

1.3 Syfte

Att olika människor har olika *doxa* och *fantasier* är sedan länge känt av retoriker. Därför tar de hänsyn till dessa olika fantasier i sin retorik. I fallet med mitt analysobjekt, *I grunden god*, är det en mycket utbredd och väletablerad fantasi som Bregmans bok säger emot. Ändå har boken blivit en bästsäljare⁵ och personligen har jag blivit övertygad. Nu ska jag undersöka hur Bregman lyckades med det. Krävs det något extra av retorikern när denne är i klar, fantasimässig minoritet jämfört med om fantasiopinionen är mer jämlik? Det finns många infallsvinklar att studera detta från. Till exempel skulle det kunna göras en *närläsning*, en

¹ Robert C. Rowland, "The narrative perspective", *Rhetorical criticism: Perspectives in action*, red. J. A. Kuypers, (Lanham: Rowman & Littlefield, 2016), 133.

² James A. Herrick, "Enlightenment Rhetoric", *The history and theory of rhetoric: An introduction*, (New York och Oxon: Routledge, 2021), 187–190.

³ Yuval Noah Harari, "Yuval Noah Harari & Rutger Bregman: YES Online Conversations", *youtube.com*, 16/2 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=xp9h3rdUVgI> 29/5 2023.

⁴ Lennart Hellspång, "Berättelser i argumentation", *Rhetorica Scandinavia* nr. 16 (2000): 31.

⁵ Wikipedia, "Humankind: A hopeful history", *en.wikipedia.org*. 27/4 2023, https://en.wikipedia.org/wiki/Humankind:_A_Hopeful_History#cite_note-5 23/5 2023.

pisteisanalys, eller en *partesanalys*. I enlighet med ”Tidigare forskning” väljer jag här att använda en *narrativ analysmetod* kombinerad med en *fantasitemaanalysmetod*. Då Bregman behandlar olika fantasier i boken och fantasier är beroende av narrativ, finner jag dessa analysmetoder vara lämpliga val.

Bregman använder gott om historisk och vetenskaplig forskning som bevis. Men vetenskapliga bevis räcker till synes inte för att övertyga, eller hålls ens för sanna, alla gånger. Analysen ska därför också ge insikt i hur vetenskapliga bevis kan framläggas och förstärkas av retorik. Nu undersöker jag bara ett enda analysobjekt. För ett komplettare svar på ovannämnda fråga kommer fortsatt forskning, på fler objekt, att behövas. Detta har jag inte möjlighet till i det här fallet. Därför kommer min analys enbart vara ett litet bidrag till forskningen i dessa frågor.

1.4 Teori och metod

1.4.1 Narratologisk analysmetod

Den *narratologiska analysmetod* jag valt presenteras i Lennart Hellspongs ”Narratologisk analys – att söka mönster i berättelser”, i *Retorisk kritik: Teori och metod i retorisk analys*. I metoden har Hellspong vävt in mindre metoder av Lloyd Bitzer, William Labov och Joshua Waletzky, samt Algirdas Greimas.⁶

Första steget är att placera analysobjektet i Bitzers *retoriska situation*. Därmed ska det identifieras ett *problem*, *exigence*, som analysobjektet är till för att åtgärda. Det ska identifieras en *publik* vilken objektet är ämnat för. Slutligen ska de *begränsande villkoren*, *constraints*, för hur objektets retorik framförs identifieras. Till de sistnämnda räknas även författaren, eller berättaren in.⁷

Nästa steg är att identifiera objektets *modus*. Hellspong beskriver detta som objektets *gestaltning av skeendet*, eller objektets *förhållningssätt*. Dess dimensioner är den *sociala ramen*, den *kognitiva synvinkeln* och den *språkliga rösten*, eller *stilen*, enligt Hellspong. Objektets ram handlar om relationen mellan berättaren och publiken. Synvinkeln

⁶ Lennart Hellspong, ”Narratologisk analys – att söka mönster i berättelser”, i *Retorisk kritik: Teori och metod i retorisk analys*, red. O. Fischer, P. Mehrens, J. Viklund, (Ödåkra: Retorikförlaget, 2014) 136–139.

⁷ Hellspong, ”Narratologisk analys”, 136.

hänvisar till karaktären som objektet handlar om, dennes kunskap och perspektiv. Rösten eller stilen handlar om hur objektet berättas rent språkligt.⁸

Följande steg är *process*. Det gäller berättelseförloppet, både dess *temporalitet* och dess *kausalitet*. Här använder Hellspong en indelning av språksociologen William Labov och psykologen Joshua Waletzky. Den börjar med *exordium* som ska fånga publikens intresse. Därefter kommer *orientering* där publiken orienteras och introduceras för karaktärer, tid och plats. Sedan kommer *förveckling* som kan bidra med spänning och engagemang hos publiken. Efter detta kommer *upplösning* som Hellspong förklarar kan ”förmedla en känsla av fullbordan”. Härnäst följer *utvärdering* där en *tes* eller *moral* kan konkluderas. Processen avslutas med *avslutning* som kan öppna upp för en fortsättning efter berättelsen. *Spatialitet* ingår också i processen och berör frågor om rum och plats, och hur berättelsen fortlöper i förhållande till dessa.⁹

Det fjärde steget är *struktur* där Hellspong lyfter fram en modell av textforskaren Algirdas Greimas. Modellen räknar med sex komponenter som alla har ett visst förhållande till en annan: Ett *subjekt* som har ett ”intentionsförhållande” till ett *objekt*; en *givare* som har ett ”kommunikationsförhållande” till en *mottagare*; och en *hjälpare* som har ett ”konfliktförhållande” till en *motståndare*. Greimas själv kallar dessa komponenter för *aktanter*, och de kan identifieras som olika karaktärer eller företeelser i analysobjektet. Hellspong demonstrerar vidare hur modellen kan tillämpas på förhållandet mellan publiken och rhetorn. Därmed går det att få ut såväl en *narrativ struktur*, en *retorisk struktur* och en *strategisk struktur*.¹⁰

Nästa steg är att undersöka om det finns ett *metanarrativ* till objektet – eller en ”större” berättelse som objektets berättelse kan relateras till. Det kan vara en *ideologi*, eller en grups eller ett samhälles *fantasitema* eller *retoriska vision*.¹¹

Det sista steget är *värdering*. Här görs analysens slutliga bedömning av objektet. För att göra detta tar Hellspong upp fyra synvinklar – den *estetiska*, den *etiska*, den *politiska* och den *strategiska*.¹²

⁸ Hellspong, ”Narratologisk analys”, 137–138.

⁹ Hellspong, ”Narratologisk analys”, 138–139.

¹⁰ Hellspong, ”Narratologisk analys”, 139–142.

¹¹ Hellspong, ”Narratologisk analys”, 143.

¹² Hellspong, ”Narratologisk analys”, 144.

1.4.2 Fantasisitemaanalysmetod

Som komplement till den narrativa analysen kommer jag använda Ernest Bormanns metod för *fantasisitemaanalys*. Den presenteras av Thomas J. St. Antoine och Matthew T. Althouse i *Rhetorical criticism: Perspectives in action*. Fantasisitemaanalys går ut på att studera olika grupperns gemensamma *doxa*, eller *verklighetsuppfattning*, här benämnd som *fantasi*.¹³

Bormanns metod behandlar *fantasisitema*, vilket är när berättelser som målar upp en viss bild av verkligheten delas och hålls för sanna av särskilda grupper.¹⁴

Om något fantasisitema får spridning talar man om *chaining*. Detta innebär även att fantasisitemat utvecklas då fler människor anammar det.¹⁵

Fantasytyp är när ett fantasisitema återberättas i nya former och berättelser. Samtidigt kan berättelsens *tes*, *scen* eller *situation* vara desamma.¹⁶ Bland gamla sägner och folksagor finns många bra exempel. Flera olika sagor kan ha en närmast identisk handling om ett barn som förs bort av mytiska väsen och på ett särskilt listigt sätt lyckas rymma, eller räddas. Sagorna kan dock skilja sig i fråga om vad för väsen som är antagonist, eller vilka miljöer de utspelar sig i. Alla tillhör fortfarande samma fantasytyp.

Slutligen har vi *retorisk vision* som är den högsta nivån metoden undersöker. Retorisk vision är en blandning av relaterade fantasisiteman och fantasytyper som tillsammans speglar en större grupp, exempelvis en nations, verklighetsuppfattning.¹⁷

1.4.3 Tillvägagångssätt

Den narratologiska infallsvinkeln kommer stå som den huvudsakliga analysmetoden. Hellspongs metod valde jag eftersom den tar upp metanarrativ som en aspekt. I metodens metanarrativssteg kommer jag använda Bormanns fantasisitemaanalys. Här kommer jag framför allt undersöka vad Bregman skriver om respektive fantasi. Detta då Bregmans observationer kan fungera som ett led i hans försök att övertyga.

I värderingssteget kommer jag ta hjälp av två recensioner av boken. Den ena är skriven i *Expressen* 21 februari 2021 av Isobel Hadley-Kamptz. Hon gör en övervägande

¹³ Thomas J. St. Antoine och Matthew T. Althouse, "Fantasy-theme criticism," *Rhetorical criticism: Perspectives in action*, red. J. A. Kuypers, (Lanham: Rowman & Littlefield, 2016) 167.

¹⁴ St. Antoine och Althouse, "Fantasy-theme criticism," 168.

¹⁵ St. Antoine och Althouse, "Fantasy-theme criticism," 169.

¹⁶ St. Antoine och Althouse, "Fantasy-theme criticism," 169.

¹⁷ St. Antoine och Althouse, "Fantasy-theme criticism," 170.

negativ bedömning av boken.¹⁸ Den andra recensionen publicerades i *Aftonbladet* 22 december 2020. Den skrevs av Göran Greider som ger en positiv syn på boken.¹⁹

1.5 Material

Materialet för denna analys är det första kapitlet i fackboken *I grunden god: En optimistisk historia om människans natur* av Rutger Bregman. Den svenska utgåvan är utgiven av Natur & Kultur år 2020 och översatt av Joakim Sundström.

Originalutgåvan heter *De Meeste Mensen Deugen: Een Nieuwe Geschiedenis van de Mens* och den har översatts till över 40 språk. Den publicerades den tredje september 2019 av De Correspondent Uitgevers.²⁰

Rutger Bregman är en nederländsk historiker, journalist och författare. Han föddes 26 april 1988 i nederländska Renesse och har studerat vid Utrechts universitet och *university of California*. Tidigare har han skrivit boken *Utopia för realister* som översatts till 32 språk.²¹

I *I grunden god* gör Bregman en djupdykning i såväl historiska händelser som gamla experiment och undersöker vad som egentligen händer. Hans slutsats är att människan är en god varelse i grunden. Samtidigt lyfter Bregman fram en utbredd förnekelse av detta och reflekterar över den.

Analysen begränsar sig till bokens första kapitel *En ny realism*. I första kapitlet presenteras bokens tes och flera belägg för den läggs fram. Kapitlet fungerar därmed som ett representativt stickprov för resten av boken då hela boken skulle bli för omfattande för en analys.

¹⁸ Isobel Hadley-Kamptz, ”Optimismen om nazismens soldater är svår att begripa”, 21/2 2021, *Expressen.se*, <https://www.expressen.se/kultur/bocker/optimismen-om-nazismens-soldater-ar-svar-att-begripa/> 24/5 2023.

¹⁹ Göran Greider, ”Vi är så oerhört mycket bättre än vi tror”, 22/12 2020, *Aftonbladet.se*, <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/0KvMVM/vi-ar-sa-oerhort-mycket-battre-an-vi-tror> 24/5 2023.

²⁰ De Correspondent. ”De Meeste Mensen Deugen”. *Decorrespondent.nl*. <https://decorrespondent.nl/demeestemensendeugen> 17/5 2023.

²¹ Wikipedia, ”Rutger Bregman”, *En.wikipedia.org*, 23/3 2023, https://en.wikipedia.org/wiki/Rutger_Bregman 27/5 2023.

2. Analys

2.1 Situation

2.1.1 Villkor och berättare

Bregman är personligen berättare och skriver i jagform. Villkoren i övrigt ligger i mediet – boken. Den börjar med en prolog som berättar om andra världskriget med fokus på Storbritannien och Tyskland, en historia som berör många i Europa. Första kapitlet inleds med en klimax som lägger fram hans tes och fångar läsarnas intressen.

2.1.2 Problem

Många människor är cyniska och tror människan är ond, trots att vetenskap och forskning (av flera olika grenar) indikerar motsatsen. Bregman förklarar att det finns makthavare som talar emot hans tes och att det är svårt att ”döda” människors cynism.

2.1.3 Publik

Läsarna och människor i stort kan ses som publik då det är deras doxa, eller fantasi, Bregman försöker ändra.

2.2 Modus

2.2.1 Social ram

Eftersom Bregman berättar i första person och tar upp egna erfarenheter framstår förhållandet till läsaren som mycket personligt.

2.2.2 Kunskapsmässig synvinkel

Bregman tar upp flera anekdoter från andra människor men det är ändå hans egen synvinkel som lyfts fram. Han ställer sig dock mycket objektivt och strävar efter att se mycket faktamässigt och sakligt på sakerna.

2.2.3 Språklig röst

Bregman använder flera stilfigurer. I första stycket använder han både perifraser (kanske till och med hyperbol) och klimax. Han skriver förklarande, texten är lättläst, lättsmält och tycks nästan söka personlig kontakt med läsaren – som om Bregman förklarade ansikte mot ansikte.

2.3 Process

2.3.1 Exordium

Tesen läggs fram explicit med en klimax i första stycket. På så sätt fångas läsarens intresse. Bokens titel *I grunden god – en optimistisk historia av människans natur* framlägger också tesen tydligt. Detta kan fånga läsarnas intresse eftersom det går emot allmän doxa, samtidigt som många kan vilja tro på det. Bokens exordium fortsätter i prologen som handlar om ett väl valt ämne – andra världskriget. Det är en berättelse där makthavare i både Tyskland och Storbritannien utgår från att folket kan brytas ner om de pressas med våld, vilket sedan visar sig felaktigt. När läsaren når första kapitlet får de en mycket övergripande insyn i bokens tes.

2.3.2 Orientering

I första kapitlet är börjar läsaren orienteras av socialpsykologiprofessorn Tom Postmes. Han har en standardfråga till sina studenter som undersöker vad de tror om människors beteenden i krissituationer. Postmes bekräftar att de flesta tror ont om människan medan det rätta svaret nästan alltid är det motsatta. Vidare tas exempel på Titanic och World Trade Center-dådet upp, och hur folk inte alls grepps av panik utan hjälpte varandra.

2.3.3 Förveckling

Bregman berättar om orkanen Katrina – ett konkret exempel. Först beskrivs den som helt igenom otäck och tycks indikera att människan är ond. I själva verket, berättar Bregman, framträdde människans bästa sidor i stor skala. Men medierna talade ändå om grymheter. Här tydliggör Bregman ett problem – medierna ljög. Detta är ett problem som får läsaren att undra varför.

2.3.4 Upplösning

Sedan berättar Bregman om barn som var så övertygade att coca-cola var farlig att de blev sjuka då de druckit det. Detta beskriver Bregman som en noceboeffekt. Läsaren får sedan veta Bregmans hypotes: ”vår negativa människosyn är också en nocebo”²². Detta är en del av Bregmans förklaring till varför folk trodde människor blev grymma under orkanen Katrina.

²² Rutger Bregman, ”En ny realism”, *I grunden god: En optimistisk historia om människans natur*, (Stockholm: Natur & Kultur, 2020), 25.

2.3.5 Utvärdering

Bregman gör sedan en sammanfattning utifrån eget arbete och egna reflektioner och spekulationer. Han beskriver den skepsis han mött när han förklarat vad för bok han jobbar på och vilka belägg den skepsisen verkar ha. Han bedömer bland annat att nyheterna spär på placeboeffekten som får folk att tro på människans ondska.

2.3.6 Avslutning

Slutet på första kapitlet utgör också början på resten av boken. Bregman förklarar jobbet (och utmaningen) som ligger framför honom, men att det ändå är dags för en ny realism. På så sätt avslutas kapitlet med att vända uppmärksamheten mot framtiden. Det ger också resten av boken en klar riktning och stabil grund.

2.3.7 Spatialitet

Bregman är inte bunden till en plats – utan det kan jag närmast definiera som ”nuet”, eller ”här och nu”. Härifrån ”går han ut”, rent metaforiskt, till andra experter, historiska händelser, egna erfarenheter och spekulationer. Men från dessa kommer han tillbaka till ”här och nu – med läsaren”, innan han slutar med en blick mot framtiden (inte in i framtiden, utan bara en riktning mot den).

2.4 Struktur

Som tidigare nämnts finner Hellspong tre sätt att använda Algirdas Greimas strukturmodell: ett *narrativt*, ett *retoriskt* och ett *strategiskt*. Medan det narrativa studerar själva berättelsen inriktar de andra två sig i stället på den retoriska situationen, den ena från publikens perspektiv och den andra från rhetorns perspektiv. Det är samma *aktanter* som används i alla tre fallen och de har samma förhållande till varandra. Det vill säga: ett *subjekt* strävar efter ett *objekt*, en *givare* ger något åt en *mottagare* och en *hjälpåre* motsätter sig en *motståndare*. Samtidigt kan samma karaktär representera olika av dessa aktanter beroende på vilket sätt strukturen används.²³ Till exempel är Bregman själv med i samtliga strukturer här, men är såväl subjekt, som objekt och givare beroende på strukturen. Mer än det innehar han olika roller. I berättelsen är han själv protagonist samtidigt som han är berättaren som vägleder

²³ Hellspong ”Narratologisk analys”, 140–142.

läsaren. Slutligen är han också författaren, eller rhetorn, som skrivit boken och vill nå ut med ett budskap. Cynismen och noceboeffekten fungerar i alla tre fallen som motståndare.

I följande tre tabeller är respektive aktant placerad i förhållande till varandra i respektive strukturmodell.

Tabell 1: Narrativ struktur

Protagonisten Bregman (subjekt) strävar efter belägg för människans godhet (objekt).
Forskare och ögonvittnen (givare) ger belägg till Bregman (mottagare).
Forskare och ögonvittnen (hjälpare) går emot cynismen och noceboeffekten (motståndare).

Tabell 2: Retorisk struktur

Läsare (subjekt) strävar efter tro på människans godhet (objekt).
Berättaren Bregman (givare) överlämnar belägg för sådan tro till läsare (mottagare).
Forskare och ögonvittnen (hjälpare) går emot cynismen och noceboeffekten (motståndare).

Tabell 3: Strategisk struktur

Rhetorn Bregman (subjekt) strävar efter att övertyga läsare om sin tes (objekt).
Forskare och ögonvittnen (givare) ger övertygande argument till läsare (mottagare).
Forskare och ögonvittnen (hjälpare) går emot cynismen och noceboeffekten (motståndare).

2.5 Metanarrativ och fantasitemaanalys

2.5.1 Fantasitema

Som St. Antoine och Althouse skriver handlar fantasitema om hur händelser dramatiseras av enskilda grupper. Även om korn av sanning kan förekomma frångår dessa dramatiseringar sanningen.²⁴

I hela boken tar Bregman själv upp exempel på hur sådana händelser dramatiseras. Han tar bland annat upp orkanen Katrina som drog över New Orleans 2005. När det hände berättade medierna om våldtäkter, mord, och plundring. Stadens polischef och Louisianas guvernör talade om anarki. På detta sätt dramatiserade medier och myndigheter händelsen, att när en katastrof fick samhället att brista kom det värsta i de flesta människor fram. De erfarenheter som folket själva vittnade om är enligt Bregman något helt annat. De

²⁴ St. Antoine och Althouse, "Fantasy-theme criticism", 168.

plundringar som ska ha förekommit genomfördes för överlevnad och ibland hade till och med polisen hjälpt till. Polischefen själv fick erkänna de inte hade fått några officiella rapporter om vare sig våldtäkter eller mord. Detta kom forskare fram till flera månader efter katastrofen, men journalisterna hade då slutat intressera sig.

Här finns två fantasiteman om samhällskollapsen under orkanen Katrina. Det ena berättas av myndigheter och medier och handlar om hur nödsituationer lockar fram människors dåliga sidor. Den andra berättas av forskare och handlar om hur i stället medmänsklighet lockas fram när människor är i nöd. Det framkommer dock ett tredje fantasitema, som inte handlar direkt om orkanen Katrina. Det är fantasin om hur media och myndigheter agerar i nödsituationer. Vid samhällskollapsen efter orkanen hade myndigheterna problem med att skicka in räddningspersonal eftersom de inte bedömde New Orleans som tillräckligt säkert. Därför fick de med sig väpnad militär som skulle försvara dem mot förmodade angripare. Bregman lyfter fram Rebecca Solnits bok *A paradise buildt in hell* där hon skriver att makthavare får panik eftersom de tror att folket är som dem.²⁵

Genom att påvisa fantasitemat om negativ människosyn öppnar Bregman upp för att läsaren blir självkritisk.

2.5.2 Chaining

Att fantasitemat om den dåliga människan har fått spridning bekräftar Bregman genomgående i boken. I första kapitlet förklarar han också hur det gått till. Tack vare nyheterna, menar Bregman, har folk över hela världen fått en felaktig uppfattning om hur världen ser ut. Detta för att de tar upp undantag, om exempelvis attentat, våld och katastrofer, i stället för alla gånger det är fred eller fritt från brottslighet. Bland annat skriver han om en nederländsk undersökning i vilken mediernas rapportering om flygplanskrascher studerades. Mellan 1991 och 2015 ska flygolyckorna ha minskat medan uppmärksamheten för de som förekom ökade. Detta ledde till att folk blev räddare för att flyga.

Vad gäller Bregmans egna fantasiteman, att människan är god i nödsituationer och det om hur makthavare beter sig, har själva boken blivit en bästsäljare.²⁶ Därmed framstår det som att Bregman lyckats väcka självkritik hos läsarna, så att de kanske överger det cyniska fantasitemat gentemot mänskligheten och börjar tro på Bregmans i stället.

²⁵ Bregman, "En ny realism", 21–23.

²⁶ Wikipedia, "Humankind: A hopeful history".

2.5.3 *Fantasytyp*

Att människan förmodas vara självisk i nödsituationer känns igen i fler fall än orkanen Katrina. Bregman låter en annan forskare vittna om hur folk kan ta detta för givet. Socialpsykologiprofessorn Tom Postmes vid Groningens universitet har testat studenternas kunskaper i frågan i flera år. Han frågar dem vad som händer vid en flygplansolycka. Antingen börjar alla hjälpas åt och ger sårade förtur även om de utsätter sig själva för risk. Eller, undrar Postmes, får alla panik och trampar ner varandra för att rädda sig själva. Postmes förklarar att rätt svar är att folk nästan alltid börjar hjälpa varandra. Samtidigt uppskattar han att nittiosju procent av studenterna svarar fel.²⁷ Fastän detta rör sig om en hypotetisk katastrof har folk redan en uppfattning om hur de drabbade skulle bete sig. Med både verkliga och hypotetiska exempel bekräftar Bregman att det finns en fantasytyp om att människor blir dåliga i nödsituationer, vilket bör kunnat väcka utvidgad självkritik hos läsarna.

2.5.4 *Retorisk vision*

Bregman berättar om en studie av ett par amerikanska psykologer. De undersökte människors cynism genom att beskriva olika scenarier för olika försökspersoner. I dessa scenarier utförde människor till synes goda gärningar och försökspersonerna såg i stället egoism. Psykologerna visade även tydlig statistik på diverse goda gärningar människor verkligen utförde, som hur många som återlämnar borttappade plånböcker. Trots detta antog försökspersonerna att även bakom dessa goda gärningar låg egoistiska motiv.²⁸ Här rör det sig inte om nödsituationer där människor kan antas vara egoistiska. Här rör det sig om explicit goda gärningar där människor ändå antas vara själviska. Därmed identifierar Bregman den retoriska visionen om den dåliga människan. Då kan läsarna också vara självkritiska i fler frågor än de Bregman tar upp.

2.6 Värdering

Av de fyra synvinklar Hellspong lyfter fram till att värdera analysen, ska här bara två användas. Den estetiska, eftersom det är en narrativ analys, och den strategiska, eftersom syftet är att undersöka hur Bregman övertygar.

²⁷ Bregman, "En ny realism", 19–20.

²⁸ Bregman, "En ny realism", 26–27.

2.6.1 Estetik

Vid en undersökning av det *estetiska* är det lämpligt att gå tillbaka till analysens ”4.2 Modus” och ”4.2.3 Språkliga röst”. Här bekräftades att Bregman använder gott om stilfigurer och skriver med en över lag förklarande och inbjudande röst. Isobel Hadley-Kamptz ger inga höga betyg av boken i sin recension, men hon beskriver Bregmans uppläggningar som ”gladlynta”. Hennes negativa respons verkar snarare vara på grund av Bregmans fakta och ligger inte i bokens estetik.²⁹ *I grunden god* är helt enkelt trevlig att läsa.

Eftersom den är en fackbok ligger inte samma fokus på det estetiska som i skönlitteratur. Däremot kan den bedömas för sin hantverksmässiga estetik och i den aspekten finner jag själv boken välgjord. Göran Greider skriver inte detta uttryckligen i sin recension, men när han beskriver Bregmans arbete framstår det som att även Greider finner boken välgjord.³⁰

Bregmans sätt att framlägga sina exempel fångar läsarens intresse och texten i stort inger en optimistisk stämning som stärker både Bregmans tes och hans *pathos*.

2.6.2 Strategi

Vad gäller det *strategiska* har vi analysens ”4.4 Struktur” och ”Tabell 3: Strategisk struktur”. Där tydliggörs att Bregman förlitar sig starkt på vetenskapliga bevis, som forskare och ögonvittnen. Han har lagt ner mycket arbete på *inventio*, även om Hadley-Kamptz och Greider har delade meningar om kvaliteten på detta. Hadley-Kamptz ifrågasätter en del av Bregmans fakta och kallar det fantasier.³¹ Detta skulle kunna ses som en risk med narrativa argument, att de avfärdas som bara fantasier.

I ”2.5 Metanarrativ och fantasitemaanalys” ser vi hur Bregman inte bara lägger fram forskning på att människan är god. Han lägger även fram forskning som förklarar varför så många är cyniska och hur vår negativa människosyn kan ha uppstått. Han gör själv ingen retorisk fantasitemaanalys, men det syns att han påvisar såväl fantasitema, retorisk vision och allt däremellan. Detta stärker såväl hans *logos* som hans *eunoia* och *fronesis*.

²⁹ Hadley-Kamptz, ”Optimismen om nazismens soldater är svår att begripa”.

³⁰ Greider, ”Vi är så oerhört mycket bättre än vi tror”.

³¹ Hadley-Kamptz, *expressen.se*.

3. Slutsats och diskussion

Vad jag tydligt ser i analysen är hur Bregman samlat vetenskapliga bevis och framlägger dem narrativt. I stället för torra fakta får han därmed ett antal berättelser som kan engagera läsaren. Vidare har dessa berättelser disponerats att kunna följa ett berättelsemönster i sin helhet, som visas i "2.3 Process".

Utöver detta uppmärksammar Bregman de narrativ som motståndarsidan berättar. Därmed tar han även hänsyn till olika gruppers fantasier och ger läsaren ett förhållandevis objektiva perspektiv på dessa.

Fortsatta studier av Bregman skulle kunna rikta in sig på pisteis, partes, eller en noggrannare fantasitemaanalys. Detta skulle ge större insikter i Bregmans förmåga att övertyga oberoende av det narrativa perspektivet. Fortsatta studier skulle även kunna behandla hur Bregman kan fördjupa sin tes, vilka frågor han bör ta upp och hur dessa bäst bör behandlas retoriskt.

En svaghet som visar sig är att hans retorik kan avfärdas som sagor och fantasier. Att påstå att han har fel är däremot inte lika lätt. Narrativa eller inte, hans bevis har fortfarande stöd i vetenskaperna.

Min slutsats är att Bregman använder narrativ på ett sätt som förstärker hans vetenskapliga bevis. Dessutom gör han motståndarsidan mer läroaktig och öppen genom att belysa deras retoriska vision. Detta gör han på ett mycket välfungerande sätt.

Käll- och litteraturförteckning

Bregman, Rutger. "En ny realism". *I grunden god: En optimistisk historia om människans natur*. Översättning. J. Sundström. Stockholm: Natur & Kultur, 2020. 19–33.

De Correspondent. "De Meeste Mensen Deugen". *Decorrespondent.nl*.

<https://decorrespondent.nl/demeestemensendeugen> 17/5 2023.

Greider, Göran. "Vi är så oerhört mycket bättre än vi tror". 22/12 2020. *Aftonbladet.se*.

<https://www.aftonbladet.se/kultur/a/0KvMVM/vi-ar-sa-oerhort-mycket-battre-an-vi-tror> 24/5 2023.

Hadley-Kamptz, Isobel. "Optimismen om nazismens soldater är svår att begripa". 21/2 2021.

Expressen.se. <https://www.expressen.se/kultur/bocker/optimismen-om-nazismens-soldater-ar-svar-att-begripa/> 24/5 2023.

Hellspong, Lennart. "Berättelser i argumentation". *Rhetorica Scandinavia* nr. 16 (2000): 26–33.

Hellspong, Lennart. "Narratologisk analys – att söka mönster i berättelser". *Retorisk kritik: Teori och metod i retorisk analys*. red. O. Fischer, P. Mehrens, J. Viklund. Ödåkra:

Retorikförlaget, 2014, eBok 2020. 133–144.

Herrick, James A. "Enlightenment Rhetoric". *The history and theory of rhetoric: An introduction*. New York och Oxon: Routledge, 2021. 185–207.

Rowland, Robert C. "The narrative perspective". *Rhetorical criticism: Perspectives in action*.

red. J. A. Kuypers. Lanham: Rowman & Littlefield, 2021. 133–153.

St. Antoine, Thomas. J. Althouse, Matthew. T. "Fantasy-Theme Criticism". *Rhetorical criticism: Perspectives in action*. 2 uppl, red. J. A. Kuypers. Lanham: Rowman & Littlefield,

2016. 167–190.

Ambjörn Wretström, RETA32, VT23

Wikipedia. "Humankind: A hopeful history". *En.wikipedia.org*. redigerat 27/4 2023.
https://en.wikipedia.org/wiki/Humankind:_A_Hopeful_History#cite_note-5 23/5 2023.

Wikipedia. "Rutger Bregman". *En.wikipedia.org*. redigerad 23/3 2023.
https://en.wikipedia.org/wiki/Rutger_Bregman 27/5 2023.

Yuval Noah Harari. "Yuval Noah Harari & Rutger Bregman: YES Online Conversations".
Youtube.com. 16/2 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=xp9h3rdUVgI> 29/5 2023.